

УДК 346.7

Елла Деркач,*канд. юрид. наук, доцент,
доцент кафедри конституційного, міжнародного і кримінального права
Донецького національного університету імені Василя Стуса***Сергій Павлюк,***аспірант
Донецького національного університету імені Василя Стуса*

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПЕРЕВЕЗЕННЯ ВАНТАЖІВ У ПРЯМОМУ ЗМІШАНОМУ СПОЛУЧЕННІ

У статті висвітлюються основні проблеми правового регулювання перевезення вантажів у прямому змішаному сполученні, визначено напрями розвитку відповідного транспортного законодавства. На підставі аналізу зарубіжного досвіду, міжнародних документів наводиться авторське бачення вдосконалення законодавства України щодо перевезення вантажів у прямому змішаному сполученні.

Ключові слова: пряме змішане сполучення, перевезення вантажів, транспортне законодавство, транспортні статuti та кодекси, транспорт.

Постановка проблеми. XXI століття ставить проблему розвитку відносин у сфері континентального транспортного сполучення в новому форматі – розширена Європа-Україна-Азія [1]. При цьому основною сучасною тенденцією світової транспортної системи є розвиток змішаних перевезень вантажів на основі логістичного підходу та електронного обміну даних. Міжнародна практика свідчить, що в останні роки дві третини перевезень вантажів у міжнародному сполученні здійснювалось у змішаних сполученнях «від дверей до дверей» [2]. Змішані перевезення отримують все більше визнання як у міжнародному, так і у внутрішньому сполученні, при цьому змішані перевезення дають вантажовласникові ряд переваг, які полягають у найбільш ефективному поєднанні декількох видів транспорту, оптимізації термінів перевезення, зниженні витрат на зберігання вантажу і транспортних витрат та розвитку транспортної системи країни.

Розвиток змішаних перевезень є пріоритетом транспортної політики України, враховуючи статус транзитної держави, унікальне транспортно-географічне положення – на перехресті вантажних торговельно-транспортних європейських та євразійських доріг, міжнародних транспортних коридорів. Транспортною Стратегією України на період до 2020 року, схваленою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 20 жовтня 2010 р. № 2174-р, основними напрямками реалізації Стратегії визначено забезпечення розвитку інтермодальних перевезень, створення мережі взаємопов'язаних логістичних центрів та мультимодальних терміналів у найбільших транспортних вузлах, пунктах пропуску через державний кордон тощо.

Правові питання здійснення та організації перевезень вантажів у прямому змішаному спо-

лученні вже ставали предметом обговорення в науковій юридичній літературі в різні часи. Питанням правового регулювання перевезення вантажів у прямому змішаному сполученні приділили свою увагу такі вчені, як Т. О. Колянковська, С. Ю. Морозов, О. В. Карпеев, В. В. Вігрянський, Н. О. Бутакова, В. А. Єгізаров, Г. Б. Астановський, В. Т. Смірнов, Н. М. Тютріна, В. В. Тюп та інші. Проте у сучасних умовах розвитку транспортного ринку України та створення інтегрованої транспортної мережі, наявної міжвидової конкуренції різних видів транспорту, міжнародного розвитку контейнеризації зазначені питання набувають особливого значення та потребують переосмислення.

Метою статті є виявлення проблемних питань правового регулювання перевезення вантажів у прямому змішаному сполученні та визначення напрямів удосконалення відповідного законодавства.

Виклад основного матеріалу. У контексті євроінтеграційних процесів слід підкреслити, що основними пріоритетами транспортної політики ЄС, що передбачено в Третій Білій книзі ЄС 2011 року, є створення Єдиного європейського транспортного простору, заснованого на поєднанні різних видів транспорту. У зв'язку з цим змішані (інтермодальні, мультимодальні, комбіновані перевезення), які засновані на участі різних видів транспорту у перевезенні вантажів, набувають все більшої популярності, тому формування відповідної правової основи стає пріоритетним напрямом удосконалення транспортного законодавства [3].

У прямому змішаному сполученні деякі вчені виділяють змішане, комбіноване, інтермодальне та мультимодальне перевезення. У вітчизняному законодавстві визначення поняття

мультимодального, інтермодального і комбінованого перевезення не закріплені, у зв'язку з чим зміст наведених термінів, їх співвідношення натепер у юридичній науці залишаються дискусійними питаннями. Як слушно зазначає Н. О. Бутакова, мультимодалізм – це перспективний і стратегічно важливий інноваційний напрям у розвитку як внутрішньої транспортної системи, так і міжнародного транспортного сполучення та міжнародної торгівлі. Але як новий напрям, що активно розвивається, мультимодалізм є проблемою як у правовому, так і в договірному забезпеченні. Немає жодного чинного міжнародного акта, що регулює мультимодальні перевезення, немає ясності в документальному оформленні даних перевезень, а також у термінологічному визначенні мультимодальних перевезень [4, с. 9]. На думку В. В. Кадали, пряме змішане сполучення не може бути різновидом мультимодального перевезення, адже комбіноване, інтермодальне та мультимодальне перевезення є різновидами перевезення в прямому змішаному сполученні [5].

Наразі єдиної, обов'язкової для застосування міжнародної конвенції щодо змішаних перевезень вантажів немає (Конвенція ООН про міжнародні змішані перевезення вантажів 1980 р. (*United Nations Convention on International Multimodal Transport of Goods (Женева)*) не набула чинності). Зі змісту Конвенції випливає, що поняття «мультимодальне перевезення» в англійському варіанті і змішане перевезення в українському варіанті є синонімами, проте питання співвідношення термінів «мультимодальне перевезення», «змішані перевезення», «інтермодальне перевезення», «комбіноване перевезення» залишаються дискусійними в науковій літературі. Так, на думку Н. О. Бутакової, у правовій літературі терміни «пряме змішане перевезення» та «мультимодальне перевезення» використовуються еквівалентно, тобто аналогом поняття «мультимодальні перевезення» є поняття «прямі змішані перевезення» [4, с. 35]. Міжнародні перевезення вантажів у прямому змішаному сполученні регламентуються міжнародними двосторонніми угодами, що укладаються Україною з іншими країнами (наприклад, Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Азербайджанської Республіки про міжнародні комбіновані вантажні перевезення, Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Словацької Республіки про міжнародні комбіновані перевезення), Угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом Угорщини про міжнародні комбіновані перевезення, Угода між Міністерством інфраструктури України та Федеральним міністерством транспорту, інновацій та технологій Республіки Австрія про міжнародні комбіновані перевезення, Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Турецької Республіки про міжнародні комбіновані перевезення).

Відсутність міжнародної конвенції, яка спеціально застосовувалася б до змішаних перевезень так само, як наявні конвенції застосовуються до перевезень одним видом транспорту, і необхідність вжиття заходів, спрямованих на

подолання практики розробки великої кількості відмінних один від одного документів, що оформляють договори змішаної перевезення, спонукали Міжнародну торгову палату (ІСС) розробити уніфіковані правила, що регулюють документ у разі змішаного перевезення. Такі правила мають рекомендаційний характер і вводяться в дію шляхом їх включення в договір змішаного перевезення [6]. Відповідно до зазначених Правил «змішане перевезення» означає перевезення вантажу принаймні двома різними видами транспорту з місця, розташованого в одній країні, в якому вантаж приймається у відання, до обумовленого місця його доставки в іншій країні.

Перевезення вантажів у прямому змішаному сполученні є комплексними правовідносинами, що включають різні послуги (перевезення, зберігання, перевалка тощо), пов'язані із забезпеченням організації єдиного процесу перевезення вантажу двома та більше видами транспорту за єдиним документом. Усі ці послуги пов'язані між собою, від точного і своєчасного виконання кожної послуги залежить цілісність і повнота виконання всього перевезення [4, с. 159].

Натепер в Україні окремого закону, що регламентує перевезення вантажів у прямому змішаному сполученні, на жаль, не прийнято, хоча на рівні законопроекту такі спроби робилися. Нині окремі питання перевезення вантажів у прямому змішаному сполученні, що здійснюються різними видами транспорту на підставі одного документа, регламентуються рядом нормативно-правових актів загального і спеціального характеру.

До *першої групи* належать кодифіковані нормативно-правові акти, що містять загальні положення щодо перевезень вантажів у прямому змішаному сполученні, договірних відносин учасників таких перевезень (Господарський кодекс України від 16.01.2003, Цивільний кодекс України від 16.01.2003. До *спеціальних нормативно-правових актів*, що регулюють перевезення вантажів у прямому змішаному сполученні, належать *Заколи України*: «Про транспорт» від 10.11.1994, «Про транзит вантажів» 20.10.1999, «Про залізничний транспорт» від 04.07.1996, Кодекс торговельного мореплавства України від 23.05.1995; транспортні статuti: Статут залізниць України, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 6 квітня 1998 року, Статут автомобільного транспорту УРСР, затв. Постановою Ради Міністрів УРСР від 27.06.1969, Статут внутрішнього водного транспорту СРСР, затв. постановою Ради Міністрів СРСР від 15.10.1955; *правила перевезення вантажів*: Правила перевезення вантажів у прямому змішаному залізнично-водному сполученні, затв. Міністерством транспорту України від 28.05.2002; Правила перевезень вантажів автомобільним транспортом в Україні, затв. наказом Міністерства транспорту України від 14.10.1997; Правила повітряних перевезень вантажів, затв. наказом державної служби по нагляду за забезпеченням безпеки авіації від 14.03.2006 та ін.

У статті 312 Господарського кодексу України закріплено загальні положення щодо договору перевезення *вантажів* в прямому змішаному сполученні перевезення; встановлюється правило застосування до договорів перевезення вантажу у прямому змішаному сполученні загальних правил щодо договору перевезення вантажу (ст. 307 ГК України), якщо інше не передбачено транспортними кодексами чи статутами; міститься відсилання до транспортних кодексів та статутів щодо регулювання відносин перевізників під час перевезення вантажу у прямому змішаному сполученні та порядку укладання вузлових угод, які регулюють умови роботи перевалочних пунктів.

Стаття 913 Цивільного кодексу України регламентує перевезення у прямому змішаному сполученні *вантажів, пасажирів, багажу, пошти*. При цьому ч. 2 зазначеної статті передбачає, що відносини організацій, підприємств транспорту, що здійснюють перевезення у прямому змішаному сполученні, визначаються за домовленістю між ними, тобто передбачає індивідуальне-правове регулювання відповідно до договорів між учасниками перевезення.

Ст. 1 Закону України «Про залізничний транспорт» містить визначення прямого змішаного сполучення. Детальна регламентація перевезення вантажів, пасажирів, пошти і багажу у прямому змішаному сполученні за участю залізничного транспорту здійснюється відповідно до розділу V Статуту залізниць України. У ст. 6 Статуту пряме змішане сполучення визначено як перевезення, що здійснюється залізницями та іншими видами транспорту за єдиним транспортним документом протягом усього шляху прямування. При цьому для прямого змішаного сполучення відкриті усі залізничні станції, що здійснюють операції з вантажними перевезеннями, а також за переліком, встановленим Міністерством інфраструктури України, – морські і річкові порти. Статутом передбачено приймання вантажів до перевезення у прямому змішаному сполученні відповідно до плану, затвердженого у встановленому порядку на підставі замовлень та договорів на організацію перевезень. У разі порушення погодженого порядку виділення транспортних засобів залізничні порти несуть відповідальність за невиконання плану, передбачену Статутом.

Відносини залізничні, річкових і морських перевізників у разі здійснення перевезень вантажів у прямому змішаному сполученні регламентовано Правилами перевезення вантажів у прямому змішаному залізнично-водному сполученні (статті 79-99 Статуту), затвердженими Міністерством транспорту України від 28.05.2002 № 334.

До перевезень у прямому змішаному сполученні, що здійснюються за участю морського транспорту, застосовуються правила Кодексу торговельного мореплавства України в зазначених у ньому випадках, а також у частині, не передбаченій спеціальним законодавством, що регулює такі перевезення (в ст. 3 кодексу є посилання на правила перевезень у прямому змішаному сполученні, проте такі правила не прийнято).

Здійснення перевезень у прямому змішаному сполученні за участю автомобільного транспорту (автомобільно-залізничних, автомобільно-водних, автомобільно-водно-залізничних, автомобільно-повітряних та інших сполучень) регламентовано розділом VII Статуту автомобільного транспорту УРСР, де також є відсилання до Правил перевезень вантажів у прямому змішаному сполученні, які не було прийнято в Україні. При цьому зазначені норми Статуту застосовуються лише в частині, що не суперечить чинному законодавству України.

У разі здійснення перевезення вантажів у прямому змішаному сполученні за участю внутрішнього водного транспорту застосовується положення розділу VIII Статуту внутрішнього водного транспорту СРСР, залізнично-водних, залізнично-водно-автомобільних, водно-автомобільних, а в необхідних випадках і водно-повітряних, і прямого водного сполучення (за участю річкових і морських пароплавств).

Як слушно зазначає Т. О. Колянковська, наявна сьогодні схема правового регулювання відносин, пов'язаних із перевезеннями вантажів у прямому змішаному сполученні, не досить ефективно регулює відповідні правовідносини, оскільки значну кількість нормативних актів транспортного законодавства (Статуту автомобільного транспорту, Статуту внутрішнього водного транспорту) було введено в дію ще в умовах системи планово-адміністративного регулювання економіки, і натепер вони в значній частині застаріли. Крім того, існує низка прогалин і суперечностей у законодавстві, яке регламентує відповідний вид перевезень. [7, с. 8].

У Правилах повітряних перевезень вантажів, затверджених наказом Державної служби по нагляду за забезпеченням безпеки авіації від 14.03.2006, змішаним перевезенням присвячено розділ 16, крім цього, у розділі 3 Правил закріплено визначення змішаного перевезення, договору та оператора змішаного перевезення. У разі здійснення змішаних перевезень за участю повітряного транспорту повітряний перевізник виступає оператором змішаного перевезення. За загальним правилом передбачено застосування Конвенції ООН про міжнародні змішані перевезення вантажів 1980 р., якщо імперативні норми національного права не передбачають інше. Але у разі застосування заходів відповідальності до повітряного перевізника на визначеному етапі змішаного перевезення застосовуються: Конвенція про уніфікацію деяких правил міжнародних повітряних перевезень (Монреальська конвенція) (на етапі змішаного перевезення, перевезення на якому здійснюється повітряним транспортом), Конвенція про договір міжнародного автомобільного перевезення вантажів (КДПВ) CMR, Конвенція про міжнародні залізничні перевезення COTIF-CIV, Правила Hague-Visby (на етапі змішаного перевезення, перевезення на якому здійснюється морським (річковим) транспортом).

На необхідність створення належної правової основи перевезень вантажів у прямому змішаному сполученні зверталася увага у науковій

літературі. Слід підтримати позицію Т. О. Колянковської, що наявна нині схема правового регулювання перевезення вантажів у прямому змішаному сполученні страждає неповнотою регламентації, застарілістю деяких правових норм і не може замінити собою єдиний закон про прямі змішані перевезення, який міг би упорядкувати взаємовідносини учасників перевізного процесу. Єдиним нормативним документом спеціальної спрямованості є Правила перевезень вантажів у прямому змішаному залізнично-водному сполученні, які не регулюють взаємин між залізницею, морським і річковим перевізником, з одного боку, і автомобільним транспортом – з іншого, який виконує значний обсяг перевезень під час перевезення вантажів у прямому змішаному сполученні [7, с. 4].

На думку Н. О. Бутакової, для належного розвитку змішаних перевезень необхідно створити правове поле, яке забезпечить інтеграцію різних видів транспорту. Тому питання про модернізацію правового режиму мультимодальних перевезень є найбільш актуальним. Без його вирішення неможливий повноцінний розвиток інтеграційних транспортних процесів. Для підвищення ефективності мультимодальних перевезень вантажів необхідно гармонізувати режими відповідальності на транспорті, а також забезпечити юридичні рамки для створення і розвитку інституту єдиних операторів мультимодальних перевезень вантажів, що, безумовно, полегшить торгово-транспортні операції, виконувани двом а і більше видами транспорту за одним договором мультимодального перевезення [4, с. 3].

Як зазначає С. Ю. Морозов, нині правовідносини при перевезенні вантажів у прямому змішаному сполученні формуються здебільшого під впливом договірної регулювання, при цьому законодавче регулювання відстає і на міжнародному, і на національному рівнях. В умовах відсутності внутрішнього закону і міжнародного акта, що регулюють змішані перевезення, саме договір залишається є підставою та єдиним регулятором відносин щодо перевезення вантажів у змішаному сполученні. При цьому С. Ю. Морозов вважає найкращою схемою юридичної взаємодії транспортних організацій при доставці вантажів «від дверей до дверей» угоду про організацію перевезень вантажів у прямому змішаному сполученні. Охоплюючи всі стадії перевізного процесу, вона здатна замінити не тільки вузлову угоду, але й договори на централізоване завезення (вивезення) вантажів. У цьому разі автомобільний перевізник-експедитор і перевізники інших видів транспорту будуть організовувати виконання своїх обов'язків із пред'явлення вантажу до перевезення і його видачі, укладаючи договір з оператором змішаного перевезення вантажів [8, с. 421].

Безумовно, уніфікація правового регулювання перевезень вантажів у прямому змішаному сполученні актуальна і необхідна, тому прийняття Закону про змішані (комбіновані) перевезення залишається одним із першорядних завдань. На рівні закону необхідно закріпити поняття

і види змішаних перевезень, диференціювати умови здійснення таких перевезень з використанням різних видів транспорту, визначити правовий статус оператора змішаного перевезення, особливості договірних відносин і відповідальності учасників такої перевезення [3].

Підсумовуючи викладене, можна зробити такі висновки.

1. Питання організації та здійснення перевезень вантажів регламентовано рядом нормативно-правових актів загального і спеціального характеру на рівні Цивільного, Господарського кодексів України, транспортних статутів та правил перевезення у залізнично-водному сполученні, міжнародними договорами.

2. В умовах відсутності уніфікованої правової регламентації перевезень вантажів у прямому змішаному сполученні визначення правового статусу учасників такого перевезення, зокрема оператора прямих змішаних перевезень, регулювання відповідних відносин здійснюється переважно на індивідуальному (договірному) рівні шляхом укладення договорів.

3. З метою вдосконалення законодавства щодо перевезень вантажів у прямому змішаному сполученні доцільно забезпечити трирівневе правове регулювання: загальні положення щодо змішаних перевезень, які містяться у *Цивільному та Господарському кодексах України*; правові основи регулювання відносин, що виникають між транспортними організаціями, відправниками та одержувачами при організації і здійсненні перевезень у прямому змішаному сполученні доцільно визначити в окремому Законі «Про змішані (комбіновані) перевезення», положення якого слід конкретизувати у *Правилах здійснення прямих змішаних перевезень*. При цьому в Законі «Про змішані (комбіновані) перевезення» доцільно визначити поняття перевезень у прямому змішаному сполученні, основи державного регулювання діяльності в галузі прямих змішаних перевезень, засади організації прямого змішаного сполучення, основи правового статусу учасників перевезення у прямому змішаному сполученні, зокрема оператору прямого змішаного перевезення, договірні відносини при організації та здійсненні таких перевезень (договір прямого змішаного перевезення вантажу, договір про організацію перевезення вантажів у прямому змішаному сполученні, істотні умови договору про організацію перевезення вантажів у прямому змішаному сполученні), питання відповідальності оператора, перевізників, що беруть участь у перевезеннях у прямому змішаному сполученні, особливості пред'явлення претензій, позовів у цих відносинах. У Правилах здійснення прямих змішаних перевезень доцільно деталізувати положення закону «Про змішані (комбіновані) перевезення», передбачивши особливості організації та здійснення різних видів прямих змішаних перевезень вантажів щодо всіх видів транспорту. При цьому корисним є досвід Республіки Казахстан щодо розробці Правил змішаних перевезень [9].

Як вбачається, реалізація запропонованих заходів сприятиме системному вдосконален-

ню транспортного законодавства та розвитку прямих змішаних перевезень в Україні. Досліджувані проблеми правового регулювання перевезення вантажів у прямому змішаному сполученні не є вичерпними, тому запропоновані варіанти їх вирішення залишаються відкритими для наукової дискусії та можуть бути основою для подальших наукових досліджень.

Список використаних джерел:

1. Малахова О. А. Проблеми розвитку міжнародної транспортної системи в умовах удосконалення інтермодальних перевезень [Електронний ресурс] / О. А. Малахова, М. Й. Селеші. – Режим доступу : http://repository.kpi.kharkov.ua/bitstream/KhPI-Press/29888/1/vestik_KhPI_2009_8_Malakhova_Problemy_rozvytku.pdf.
2. Кривицька Н. Ю. Інформаційно-методичні проблеми документального супроводу транскордонних інтермодальних перевезень / Н. Ю. Кривицька, Б. Г. Шонія // Проблеми підвищення ефективності інфраструктури. – 2014. – № 39. – С. 104–110.
3. Деркач Э. М. Транспортное законодательство Украины: состояние и перспективы развития в контексте европейского выбора / Э. М. Деркач, С. Н. Павлюк // «Научные труды «ділет». – 2017. – № 1. – С. 86–97.
4. Бутакова Н. А. Правовое регулирование мультимодальной перевозки грузов: компаративный подход : дисс.на соискание научн. степени докт. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Гражданское право; предпринимательское право; семейное право; международное частное право» / Н. А. Бутакова. – М., 2016. – 495 с.
5. Кадала В. В. Про уточнення поняття «перевезення вантажів у прямому змішаному сполученні» / В. В. Кадала // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. – 2009. – № 4. – С. 186–191.
6. Международные правила, относящиеся к документу на смешанную перевозку [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/988_004.
7. Колянковська Т. О. Правове регулювання перевезень вантажів в прямому змішаному сполученні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / Т. О. Колянковська. – Одеса, 2007. – 19 с.
8. Морозов С. Ю. Система транспортных организационных договоров : дисс.на соискание научн. степени докт. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Гражданское право; предпринимательское право; семейное право; международное частное право» / С. Ю. Морозов. – М., 2011. – 451 с.
9. Об утверждении правил смешанных перевозок : приказ и.о. Министра по инвестициям и развитию Республики Казахстан от 26 ноября 2015г. №1104 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://base.spininform.ru/show_doc.fwx?rgn=83533.

В статье освещаются основные проблемы правового регулирования перевозки грузов в прямом смешанном сообщении, определены направления развития соответствующего транспортного законодательства. На основании анализа зарубежного опыта, международных документов приводится авторское видение совершенствования законодательства Украины по перевозке грузов в прямом смешанном сообщении.

Ключевые слова: прямое смешанное сообщение, перевозка грузов, транспортное законодательство, транспортные уставы и кодексы, транспорт.

The article deals with the main problems concerning legal regulation of multimodal transportation of goods. The authors highlight the issues of transport legislation concerning multimodal transportation of goods. Based on the analysis of foreign experience, international agreements the author's conceptual vision for the development of Ukrainian legislation concerning multimodal transportation of goods is given.

Key words: multimodal transport, transportation of goods, transport legislation, transport regulations and codes, transport.

